निःस्वाध्यायवषट्कारा: स्वतालेन महात्मना ।
शका जवनकाम्बोजा: पारदा: पह्लवास्तथा ।
कोलिसर्पा: समहिषा दार्व्वाचोला: सकेरला: ।
वशिष्ठवचनाद्राजन् ! सगरेण महात्मना ।"
इति प्रायश्चित्ततत्त्वम् । * ।
अर्द्धहस्तविशेष: । इति हेमचन्द्र: । ४ । २४० ।
महिषासुर: । यथा, मार्कण्डेये । ८२ । १-२ ।
"महिषोऽसुराणामधिपो देवानाञ्च पुरन्दरे ।
तत्रासुरैर्महावीर्यैर्देवसैन्यं पराजितम् ।
जित्वा च सकलान् देवानिन्द्रोऽभून्महिषासुर:॥"
(देवगजभेद: । यथा, निरुक्ते । ७ । २६ । "अपा-
सुपक्षे महिषा अग्रभवन् विप्रो राजानमुपतस्थु-
र्ऋग्नियम् ।" महिषा: माध्यमिका देवगणा: ।
अथवा महिषा: त एव "महान्त:" इति
तट्टीकायाम् दुर्गाचार्य्य: ॥ कुशद्वीपस्थपर्व्वत-
विशेष: । यथा, मात्स्ये । १२१ । ५९ ।
"षष्ठस्तु पर्व्वतस्तत्र महिषो मेघसन्निभ: ॥"
अग्निविशेष: । यथा, तत्रैव । १२१ । ६० ।
"तस्मिन् सोऽग्निर्निवसति महिषो नाम योऽप्-
सुज: ।"
कुशद्वीपस्थ वर्षविशेष: । यथा, तत्रैव । १२१ ।
६८ ।
"महिषं महिषस्थापि पुनश्चापि प्रभाकरम् ॥"
स्वताभिषेक: भूपाल: ।
'स्वताभिषेके भूपाले सुलापे महिष: स्मृत: ॥'
इत्यमरटीकायां रुद्र: ॥ देशभेद: । यथा, बृहत्-
संहितायाम् । ९ । १० ।
"भरतीपूर्व्वे मण्डलन्दश्चतुष्कं सुभिक्षकर-
माद्यम् ।
वङ्गाङ्गमहिषवाजिककलिङ्गदेशेषु भयजन-
नम् ॥"
अनुजादस्य पुत्रभेद: । यथा, भागवते । ६ ।
१८ । १६ ।
"अनुजादस्य कर्म्मायां वास्कलो महिषस्तथा ।"
साध्यापुत्र: । यथा, हरिवंशे । १९६ । ४५ ।
"महिषश्च तनूजश्च विख्यातमनसावपि ॥")
महिषकन्द:, पुं, (महिषाख्यया प्रसिद्ध: कन्द: ।)
महाकन्दविशेष: । तत्पर्य्याय: । शुभ्रालु: २
सुजापकन्द: ३ शुक्लकन्द: ४ महिषीकन्द: ५ ।
अस्य गुणा: । कटुत्वम् । उष्णत्वम् । कफवाता-
मयापहत्वम् । सुखजाग्रद्धरत्वम् । रुच्यत्वम् ।
अस्तिकत्वेत् महासिद्धिकरत्वञ्च । इति राज-
निर्घण्ट: ॥
महिषघ्नी, स्त्री, (महिषं महिषासुरं हन्तीति ।
हन्+बाहुलकात् टक् । ङीप् ।) दुर्गा ।
यथा, दुर्गोत्सवपद्धतौ ।
"महिषघ्नि ! महामाये चामुण्डे मुण्ड-
मालिनि ! ।
आयुरारोग्यविजयं देहि देवि ! नमोऽस्तु ते ।"
अपि च । देवीपुराणे ।
"सिंहमारुह्य कल्पान्ते निहतो महिषो यथा ।
महिषघ्नी ततो देवी जया वै सिंहवाहिनी ॥"
महिषध्वज:, पुं, (महिषो ध्वजचिह्नं वाहनत्वेन
यस्य ।) यम: । अर्द्धविशेष: । इति हेमचन्द्र: ।
२ । ६६ ।
महिषमर्द्दिनी, स्त्री, (महिषं महिषाख्यमसुरं
मृद्नातीति । मृद्+णिनि: । ङीप् ।) दुर्गा ।
इति शब्दरत्नावली ॥ अस्या मन्त्रा यथा, शार-
दायाम् ।
"भान्तं वियत् वलयगं श्वेतो मर्द्दिनि ठद्वयम् ।
अष्टाक्षरी समाख्याता विद्या महिषमर्द्दिनी ॥"
नारायणीतन्त्रे ।
"विषं हि मज्जा कालोऽग्निरग्निरिन्द्रो लिट-
द्वयम् ॥"
विषं मकार: । हि स्वरूपम् । मज्जा यकार: ।
कालो मकार: । अग्नी रेफ: । अग्निर्द्दकार: ।
इन्द्र इति वचनादिकारयुक्तो दकार: । अयं
मन्त्रसारादिर्मायादि: कामादिर्वाग्भवादि-
र्व्वधूबीजादि: कवचादिश्च नवाक्षर: । तथा च
विश्वसारे ।
"प्रणवाद्यां जपेद्विद्यां मायाद्यां वा जपेत् सुधी: ।
वधूबीजादिकां वापि कवचाद्यां जपेत्तथा ॥
सर्व्वकाले सर्व्वत्र कामाद्यां प्रजपेत् सुधी: ।
वाग्भवाद्यां जपेत्तान्तु देवीं वाक्यविशुद्धये ॥
अस्या ध्यानम् । गारुडोपलसन्निभां मणिमय-
कुण्डलमण्डितां नौमि भालविलोचनां महिषो-
त्तमाङ्गनिषेदुषीम् । शङ्खचक्रलपाशखेटकबाण-
कार्म्मुकशूलकान् तर्ज्जनीमपि बिभ्रतीं निज-
बाहुभि: शशिशेखराम् । इति तन्त्रसार: ॥
महिषवल्ली, स्त्री, (महिषशब्दवाच्या वल्ली ।
शाकपार्थिवादिवत् समास: ।) लताविशेष:
छिरहिट्टी इति हिन्दी भाषा ॥ तत्पर्य्याय: ।
सौम्या २ प्रतिसोमा ३ अन्तर्वल्लिका ४ खण्ड-
शाखा ५ । अस्या गुण: । रसवीर्य्यविपाके
सोमवल्लीसमत्वम् । इति राजनिर्घण्ट: ॥
महिषवाहन:, पुं, (महिषो वाहनं यस्य ।) यम: ।
इति शब्दरत्नावली ॥
महिषासुर:, पुं, (महिष एव महिषाख्यो वा
असुर: ।) रम्भासुरपुत्र: । तस्य उत्पत्तिर्यथा,—
श्रीऔर्व्व उवाच
"आराधितो महादेवो रम्भेण सुरवैरिणा ।
चिरेण च च सुप्रीतस्तपसा तस्य शङ्कर: ॥
अथ तुष्टो महादेव: प्रत्यक्षं रम्भसुतवान् ।
प्रीतोऽस्मि ते वरं रम्भ ! वरयस्व यथेप्सितम् ॥
एवमुक्त: प्रत्युवाच रम्भस्तं चन्द्रशेखरम् ।
अपुत्रोऽहं महादेव ! यदि ते मय्यनुग्रह: ।
मम जन्मन्ये पुत्रो भवान् भवतु शङ्कर ! ॥
अवध्य: सर्व्वभूतानां जेता च त्रिदिवौकसाम् ।
चिरायुश्च यशस्वी च लक्ष्मीवान् सत्यसङ्गर: ॥
एवमुक्तस्तु देवेन प्रत्युवाच दयन्वय: ।
भवत्येतदाङ्कितन्ते भविष्यामि सुतस्तव ॥
इत्युक्त्वा च महादेवस्तत्रैवान्तरधीयत ।
रम्भोऽपि यात: स्वस्थानं दर्शितुङ्गविलो-
चन: ॥
पथि गच्छन् स रम्भोऽथ ददर्शे महिषीं
शुभाम् ।
त्रिहायणीं चित्रवर्णां सुन्दरीं ऋतुशालिनीम् ॥
स तां दृष्ट्वाथ महिषीं रम्भ: कामेन मोहित: ।
दोर्भ्यां गृहीत्वा च तदा चकार सुरतोत्सवम् ॥
तयो: प्रवृत्ते सुरते सा तदा तस्य तेजसा ।
दधार महिषी गर्भं तदाभून्महिषासुर: ॥
तस्यां स्वाङ्गेषु गिरिशस्तत्पुत्रत्वमवाप्तवान् ।
वृद्धे च तदा वाग्भि: शुक्लपक्षे समुद्भवत् ॥"
तस्य योविद्धयत्वं यथा,—
"तन्तु कात्यायनमुनि: शप्तवान् महिषासुरम् ।
दुर्वृत्तं वीक्ष्य शिष्यार्थे शिष्यानुग्रहकारक: ॥
कात्यायनेन शप्तं तं विज्ञाय महिषासुरम् ।
प्राह प्रणयपूर्व्वन्तु चण्डिकां चन्द्रशेखर: ॥"
ईश्वर उवाच ।
"देवि ! कात्यायनेनापि शप्तोऽयं महिषा-
सुर: ।
योविद्धिनाशकर्त्रीति भवितेति जगन्मयि ! ।
नि:संशयन्दवैर्वाक्यं भविष्यति न संशय: ॥
मदीयो माहिष: कायस्तया देवि ! जगन्मयि ! ।
हन्तव्य: सततं योगयुक्त: पूर्व्वे परेऽपि च ॥
हरिर्हरिस्वरूपेण त्वां वोढुमचमोऽधुना ।
ममायं माहिष: कायस्तव वोढा भविष्यति ॥
इति पूर्व्वं महादेवो देवीं प्रार्थितवान् पुरा ॥
तेन देवी महादेवं जयाह महिषासुरम् ॥
त्रिषु जन्मसु पुत्रोऽभूत् रम्भस्य भगवान्
शिव: ।
स्वहितार्थं स रम्भोऽपि रम्भ एव व्यजायत ॥
असुरस्तादृशस्तेपे तप: परमदारुणम् ।
तथैवाराधित: शम्भु: पुत्रार्थं प्रददौ वरम् ॥
तथैव महिषीं मेने प्रथमं सुरताय स: ।
तस्यां तथाभवद्वीरो दानवो महिषासुर: ।
तथैव शप्ते भगवान् मुनि: कात्यायनस्तु तम् ॥
इति प्रवृत्ते पूर्व्वस्मिन् परस्मिन् स तु जन्मनि ।
महिष: पूजयित्वाथ देवीं वरमयाचत ॥
तृतीये जन्मनि वरं प्राप्य कल्याणगोधत: ।
नेह मे जन्म भवितेत्येवं वरमयाचत ॥
तेन देवीपदत्तेन तिष्ठत्येवोऽसुरोऽधुना ।
नोत्पत्तिरपि तस्यास्ति संवर्त्तीस्तान् बहून्
नृप ! ॥
एवं देवीप्रसादेन महादेवाङ्गसम्भव: ।
परामवाप सततं प्रतिपत्तिं महासुर: ॥
इति ते कथितं राजन् ! यथा च महिषा-
सुर: ।
देवीपादतलं प्राप्य यथा सोऽद्यापि मोदते ॥"
इति कालिकापुराणे ५६ अध्याय: । ● ॥
अपि च ।
नारद उवाच ।
"कथाञ्चौ महिषो नाम रक्तबीजादयश्च के ।
काली कात्यायनी नाम या जघ्ने महिषा-
सुरम् ।
एतान् विस्तरतस्तात ! यथावदनुमर्हसि ॥"